

Developing and validating a media health literacy scale with a critical approach for high school students in Tehran

Abolghasem Raeisi Nafchi¹, Abolfazl Danaei^{1*}, Seyed Mohammad Zargar¹

1. Department of Management Media, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran

Received: 19 October 2020

Accepted for publication: 5 September 2021

[EPub a head of print-13 September 2021]

Payesh: 2021; 20 (5): 609- 617

Abstract

Objective(s): Every society has a level of media literacy, but what is important is a critical approach to media content, which is of particular importance among adolescents and young people. Therefore, in this study, a model for media health literacy with a critical approach for high school students in Tehran has been developed and validated.

Methods: The research method in this article is of quantitative type. The statistical population of this study includes the first and second year high school students of Tehran. The statistical sample was based on the sample required for exploratory or confirmatory factor analysis of 415 persons (in two stage) and the cluster sampling method was proportional to the selected cluster size. The research instrument was a self-designed questionnaire, which was validated from the exploratory and confirmatory factor analysis using SPSS and PLS software for data analysis.

Results: The findings for the exploratory factor analysis showed that the factor loadings of all indicators were higher than 0.3. The goodness indicators of the pattern fit also showed that the structural pattern extracted has a good fit with the data. Also, the dimensions and components of the model had good reliability (Cronbach's alpha and combined reliability).

Conclusions: The findings suggest that the need for integrated and systematic attention to all aspects of media health literacy with a critical approach in high schools is necessary.

Key words: Media literacy, health literacy, critical approach

* Corresponding author: Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran
E-mail: a.danaei@semnaniau.ac.ir

تدوین و اعتباریابی ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی برای دانش آموزان دوره متوسطه دوم

ابوالقاسم رئیسی نافچی^۱، ابوالفضل دانایی^{۱*}، سید محمد زرگر^۱

۱. گروه مدیریت رسانه، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۷/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۱۴

انشر الکترونیک پیش از انتشار - ۸ شهریور ۱۴۰۰

نشریه پایش: ۶۱۷-۶۰۹ (۵): ۲۰: ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: رویکرد انتقادی نسبت به محتوای رسانه ها بین قشر نوجوان و جوان اهمیت ویژه ای دارد. در این پژوهش به تدوین و اعتباریابی ابزاری برای سنجش سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی در دانش آموزان دوره متوسطه دوم مدارس شهر تهران پرداخته شده است.

مواد و روش: در این مطالعه روش شناختی، جامعه آماری آن دانش آموزان مقاطع دوم دوره متوسطه بود. گویه های پرسشنامه توسط تیم تحقیق و با استفاده از مرور ادبیات علمی و نظر متخصصان تعیین شده (۲۴ گویه) و سپس روایی (محتوایی و سازه) و پایایی (محاسبه آلفای کرونباخ) آن ها مورد ارزیابی قرار گرفت. ۲۱۵ نفر برای تحلیل عاملی اکتشافی و ۲۰۰ نفر برای تحلیل عاملی تاییدی در مطالعه شرکت داده شدند. روش نمونه گیری خوشه ای متناسب با حجم خوشه بود.

یافته ها: نسبت روایی محتوایی و شاخص روایی محتوایی برای همه ۲۴ گویه بالاتر از مقدار قابل قبول بود. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که این ابزار دارای سه عامل کاملاً متمایز تحت عناوین «تشخیص تأثیر محتوای رسانه بر سلامت»، «تحلیل انتقادی محتوای مرتبط با سلامت در رسانه» و «واکنش انتقادی نسبت به محتوای رسانه» است. نتایج تحلیل عاملی تاییدی نشان داد که همه گویه ها بالای ۰/۳ بار عاملی داشتند و شاخص های نیکویی برازش نیز نشان داد که ابزار اصلاح شده، برازش مناسبی با داده های جامعه آماری داشته و از پایایی مناسبی (۰/۷۸) برخوردار است. نسخه نهایی پرسشنامه با ۲۲ گویه مورد تایید قرار گرفت. میزان سواد سلامت رسانه ای در نوجوانان شرکت کننده در مطالعه ۴۳/۳ از ۱۰۰ به دست آمد.

نتیجه گیری: با استفاده از این ابزار روا و پایا، سواد سلامت رسانه ای در نوجوانان قابل ارزیابی است.

کلیدواژه: سواد رسانه ای، سواد سلامت، رویکرد انتقادی

* نویسنده پاسخگو: سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، گروه مدیریت

E-mail: a.danaei@semnaniau.ac.ir

مقدمه

امروزه رسانه‌ها بزرگترین آموزش دهنده به ویژه در حوزه سلامت در جوامع امروزی هستند. تاثیر رسانه‌ها در مسایل مربوط به سلامت مثل تغذیه، سوء مصرف مواد، استرس و غیره بر کسی پوشیده نیست [۱]. چن و همکاران پژوهشی با عنوان «تاثیر سواد سلامت/ رسانه بر افراد بزرگسال با نگاه به تفسیر افراد از مصرف نوشیدنی‌های قند دار» انجام دادند. نتایج حاکی از آن بود که آموزش سواد رسانه‌ای برای افراد در تمام سطوح سواد سلامت بسیار مهم است. درک چگونگی تغییرات در حوزه‌های نظری به عنوان منعکس شده در طراحی محتوا و نقش تعدیل کننده بالقوه سواد سلامت در سایر زمینه‌های رفتاری، آموزش سواد رسانه‌ای مبتنی بر تغذیه را پیش می‌برد تا بزرگسالان بتوانند از رسانه‌ها پیشی بگیرند [۲].

بنابراین رسانه‌ها گاهی بدون فعال کردن خودآگاه انسان و بطور ناخودآگاه، بر او اثر می‌گذارند. نقش رسانه‌ها و تاثیر آنها بر حیات فرهنگی و سیاسی ما انکار ناپذیر است [۳]. و تقریباً همه اطلاعات، جز مواردی که آنها را بطور مستقیم تجربه می‌کنند، رسانه‌ای شده‌اند. رسانه‌ها قادرند مدل‌های ارزشی و رفتاری پر قدرتی خلق کنند. در این میان سواد رسانه‌ای می‌تواند مصرف رسانه‌ای ما را لذت بخش تر کند و یک رابطه انفعالی را به یک رابطه فعال تبدیل نماید [۴]. طبق تعریف سواد رسانه‌ای «توانایی دسترسی، تحلیل، ارزیابی و برقراری ارتباط با پیام‌های رسانه‌ای در اشکال مختلف» است. این گونه از سواد؛ با توانمند کردن انسان بر درک نحوه کار رسانه‌ها و نحوه معنی‌سازی آنها، ماهیت و اهداف تولید پیام رسانه‌ها و تاثیرات و تکنیک‌های رسانه‌های گوناگون، او را از مصرف‌کنندگی صرف خارج کرده و در برابر اثرات رسانه‌ها مقاوم می‌سازد [۵]. از طرفی ظرفیت کسب، پردازش و درک اطلاعات اساسی و خدمات ضروری برای تصمیم‌گیری‌های مناسب در زمینه سلامت که عنصری مهم در توانایی یک فرد برای شرکت در فعالیت‌های ارتقای سلامت و پیشگیری برای خود و اطرافیانش محسوب می‌شود، نیازمند سواد سلامت است. با توجه به اینکه مدت زمان زیادی از وقت افراد صرف مشاهده رسانه‌ها می‌شود، این رسانه‌ها می‌توانند نقش حیاتی در سلامت افراد داشته باشد. نوجوانان از جمله گروه‌های در جامعه هستند که بیشترین تاثیر را در حوزه سلامت از رسانه‌ها متاثر می‌شوند [۶]. سواد انتقادی رسانه‌ای یا به اصطلاح رویکرد انتقادی به محتوای رسانه‌ای از آنجا نشأت می‌گیرد که از

نظر پژوهشگران معتقد به رویکرد انتقادی، محصول نهایی یک رسانه الزاماً واقعیت‌دنیایی که آن را پوشش می‌دهد نیست؛ محصول نهایی یک رسانه ممکن است بخشی از جهان یا شکل تحریف شده‌ای از آن باشد و یا حداقل در بازتاب دادن جهان ناموفق مانده باشد [۷]. محتوای رسانه می‌تواند در خدمت تثبیت یک جریان، گروه یا طبقه و یا در خدمت قدرت حاکمه باشد و آن طبقه و قدرت الزاماً عدالت جو، رهایی بخش و آزادی‌گرا نباشد. چنین محصول رسانه‌ای نمی‌تواند در خدمت عدالت اجتماعی عمل کند، بلکه در خدمت نیروهایی است که درصدد عدم تأمین عدالت و یا سلب عدالت اجتماعی هستند. بنابراین می‌توان این نکته را در نظر داشت که آگاهی و اطلاعاتی که از رسانه‌ها به دست می‌آید، ممکن است لزوماً به صلاح اجتماع و یا عامه‌ی مردم نباشد [۸]. سواد انتقادی سلامت رسانه‌ای ممکن است فرصتی برای دستیابی به هدف باشد. عدم توجه به این مفهوم ممکن است به دلیل عدم وجود مدل‌های مفهومی و چارچوب‌هایی باشد که سواد انتقادی سلامت رسانه‌ای را مورد بررسی قرار می‌دهند [۹].

سواد انتقادی سلامت رسانه‌ای، به عنوان بخشی از "نسل سوم در حال توسعه سواد سلامت" در حال ظهور شناخته می‌شود. از این رو سواد سلامت کودکان و نوجوانان مورد توجه روز افزون دانشمندان و دست‌اندرکاران قرار می‌گیرد. این علاقه رو به رشد بر این فرض استوار است که مهارت‌های بهتر سوادآموزی در سنین جوانی، پیامدهای سلامتی در زندگی بزرگسالان را بهبود می‌بخشد [۱۰]. توسعه چنین مهارت‌هایی در بین کودکان و نوجوانان حتی فرصتی برای توانمندسازی این گروه آسیب‌پذیر در نظر گرفته شده است تا به شهروندانی با قابلیت‌های اشتغال‌پذیری بالاتری تبدیل شوند. از طرفی، به نظر می‌رسد که نه مفاهیم و نه تحقیقات مربوط به سواد سلامت و نه سواد رسانه‌ای به اندازه کافی برای توضیح دادن اینکه چگونه افراد محتوای مربوط به سلامت را در رسانه‌های جمعی تفسیر می‌کنند، جامع نمی‌باشد. مفهوم سواد سلامت رسانه‌ای با رویکرد انتقادی می‌تواند حاصل تلفیق مفاهیمی چون سواد انتقادی رسانه‌ای و سواد انتقادی سلامت باشد. با وجود تحقیقات متعدد در حوزه‌های جداگانه سواد سلامت و سواد رسانه‌ای، در حال حاضر هیچ نظریه عمومی پذیرفته شده‌ای برای تلفیق این حوزه‌ها و تدوین مفهوم سواد رسانه‌ای سلامت وجود ندارد. بنابراین به منظور ادغام، یکپارچه‌سازی و توسعه مفهومی حوزه گسترده این مفاهیم، لازم است مفهوم جدیدی ساخته شود. این

مفهوم جدید نوعی تفکر و سواد مبتنی بر رویکرد انتقادی از محتوای های رسانه ای در حوزه سلامت خواهد بود که به «سواد سلامت رسانه ای انتقادی» (Critical Media Health Literacy) یا «سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی» موسوم است [۱۱]. معمولاً استدلال می شود که یک ایده متحد می تواند تفکر چند جانبه ای را ساده و یکپارچه کند. این توسعه مفهومی باعث توسعه و کاربرد ویژه سواد رسانه ای انتقادی سلامت خواهد شد. مولفه های سواد سلامت رسانه ای شامل مواردی همچون تشخیص تاثیر محتوی بر سلامت، تحلیل انتقادی محتوی رسانه ای مرتبط با سلامت و واکنش مناسب نسبت به محتوی مذکور است. شخص دارای سواد رسانه ای از منظر صاحب نظران ارتباطات دارای این ویژگی ها است: ۱- از رسانه ها عاقلانه، هدفمند، با مدیریت، برنامه ریزی و به طور مؤثر استفاده می کند ۲- وقتی پیام های رسانه ای را ارزیابی می کند در تفکر انتقادی شرکت می کند ۳- اعتبار اطلاعات را از منابع مختلف ارزیابی می کند و صرفاً به یک منبع اطلاعاتی اکتفا نمی کند ۴- قدرت پیام های رسانه ای را درک می کند و می داند که چطور آنها را آگاهانه تر "بخواند، ببیند یا بشنود" ۵- از تأثیر رسانه ها بر شکل گیری عقاید، باورها، ارزش ها و رفتارها آگاهی دارد ۶- از جهان متکثر و متنوع فرهنگی آگاه است و دیدگاه های مختلف را ارج می نهد ۷- عقاید، دیدگاه ها و بینش خود را به وضوح و خلاقانه با استفاده از اشکال مختلف رسانه ای بیان می کند [۱۲]. اولین مرحله در شناخت و بکارگیری سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی، امکان سنجش مفهوم مذکور است. سنجش مفاهیم در علوم انسانی و علوم اجتماعی از طریق عملیاتی کردن آنها و با استفاده از روش شناسی مربوط به تدوین ابزار یا پرسشنامه صورت می گیرد. بنابراین در این زمینه ابزارهای سنجش تدوین و توسعه پیدا کردند.

از طرفی لزوم توسعه ابزار و سنجش سواد رسانه ای سلامت به ویژه با رویکرد انتقادی برای نوجوانان و به ویژه دانش آموزان بر کسی پوشیده نیست. نوجوانان در زمینه اجتماعی تعامل و وابستگی شدیدی به رسانه های مختلف پیدا کردند و این باعث تشدید خطراتی برای این قشر از جامعه می باشد. ظهور چنین نسلی از نوجوانان باعث می شود ناخودآگاه این اثرات بوجود آمده و لزوم توجه به این مقوله را دو صدچندان کند که بیشتر وقت خود را در مدارس به سر می برند [۱۳] و [۱۴]. از این رو، مدارس دوره متوسطه دوم برای ارتقای سطح سلامت رسانه ای و سواد رسانه ای

نیازمند تغییراتی اساسی در راهبردهای حوزه انتقادی هستند. موروس و بروکس در پژوهش خود تحت عنوان «سواد انتقادی رسانه ای در زمینه پیشگیری از خشونت» نشان دادند که؛ درگیر کردن معلمان و دانش آموزان با تجزیه و تحلیل انتقادی از رسانه و تولید خلاق رسانه برای یادگیری تحول گرا، در داخل و خارج از کلاس مهم است. پس آموزش سواد رسانه ای موجب افزایش آگاهی و سلامت دانش آموزان می شود [۱۵].

از طرفی همان طور که اذعان شد، اولین مرحله در شناخت یک پدیده یا یک مفهوم، سنجش آن است. بنابراین ابتدا لازم است ابزاری برای سنجش مفهوم سواد رسانه ای سلامت با رویکرد انتقادی تدوین شود. در این راستا مسئله اساسی این پژوهش، آزمون و اعتباریابی ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی برای دانش آموزان دوره متوسطه دوم است که بر مبنای مطالعه موردی در شهر تهران انجام گرفته است. اهداف تحقیق شامل کشف مولفه های زیربنایی تشکیل دهنده ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی و اعتباریابی ساختار عاملی ابزار مذکور است.

مواد و روش کار

این مطالعه روش شناختی که از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده ها، با استفاده از روش کمی (توصیفی-پیمایشی) انجام گرفته است. در این روش دادهای کمی مستخرج از یک نمونه آماری نسبتاً معرف برخاسته از یک جامعه آماری مورد تحلیل و آزمون قرار می گیرد [۱۶]. جامعه آماری این پژوهش شامل دانش آموزان مقطع دوم دوره متوسطه می باشد. نمونه آماری بر اساس نمونه لازم برای انجام تحلیل عاملی اکتشافی (۲۱۵ نفر) و تاییدی (۲۰۰ نفر) تعیین شد [۱۷]. روش نمونه گیری خوشه ای متناسب با حجم خوشه بود، بدین صورت که ابزار محقق ساخته در بین دانش آموزان مقطع دوم دوره متوسطه توزیع و جمع آوری گردید. استخراج گویه های ابزار مذکور نیز مبتنی بر شاخص های استخراج شده بر اساس مرور منابع و مصاحبه با خبرگان موضوع و استفاده از مبانی تدوین ابزار شامل تدوین مخزن سوال و ماتریس مولفه ها بود [۱۸]. در کل ۲۴ گویه استخراج شد.

روایی پرسشنامه حاصل با استفاده از روش بررسی روایی محتوای کمی یعنی نسبت روایی محتوایی (CVR) و شاخص روایی محتوایی (CVI) و نیز روایی ساختاری (تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی) و پایایی آن با محاسبه سازگاری درونی و با بهره گیری از نرم

افزارهای SPSS و AMOS نسخه ۲۵ بررسی شد. به منظور بررسی روایی محتوایی ابزار و سوالات آن از نسبت روایی محتوایی (CVR) و شاخص روایی محتوایی (CVI) استفاده گردید. در این مرحله از نظرات ۱۲ نفر از خبرگان استفاده شد؛ و طبق جدول حداقل CVR مورد قبول بر اساس تعداد خبرگان، (۰/۵۶) مورد قبول واقع شد. همچنین مقدار قابل قبول برای CVI مقدار ۰/۷۹ مورد قبول قرار گرفت [۱۹]. به منظور بررسی روایی ساختاری ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی، از تحلیل عاملی اکتشافی با بکارگیری یک نمونه ۲۱۵ نفری استفاده گردید. در این تحلیل حداقل میزان بارهای عاملی ۵/۰ در نظر گرفته شد، تا بعنوان اعتباریابی مطلوب گویه مورد نظر محسوب شود [۱۷].

یافته‌ها

همانطور که در جدول (۱) آمده است. همه ۲۴ گویه با توجه به داشتن معیارهای مورد نظر نسبت روایی محتوایی و شاخص روایی محتوایی در پرسشنامه باقی ماندند. به منظور تعیین تعداد عوامل (مولفه‌های) استخراج شده توسط تحلیل عاملی اکتشافی و مقادیر ویژه مرتبط با هر عامل از نمودار سنگریزه استفاده گردید. نتایج نشان داد که ۲۴ سوال ابزار در چهار عامل قرار می‌گیرند. با بررسی جدول بارهای عاملی ملاحظه گردید که گویه ۸ به تنهایی در یک عامل قرار می‌گیرد. متن گویه به صورت زیر بود: «وقتی مطلبی در مورد توصیه‌های پزشکی در شبکه‌های اجتماعی می‌خوانم، می‌توانم آن را با دانسته‌های قبلی خود انطباق بدهم». بنابراین تصمیم گرفته شد که این گویه حذف شود. با حذف گویه ۸ و اجرای دوباره تحلیل عاملی اکتشافی، ملاحظه گردید که گویه ۷ دارای بارعاملی متقاطع روی مولفه (عامل) اول و دوم با بارهای عاملی به ترتیب ۰/۷۴ و ۰/۵۱ است. متن گویه ۷ بدین گونه بود: «وقتی مطلبی درباره مسائل پزشکی یا مربوط به سلامتی در شبکه‌های اجتماعی می‌خوانم یا در تلویزیون می‌بینم، می‌توانم آن را تحلیل کنم و خوب و بدش را بفهمم». به نظر می‌رسد این بار مقاطع روی دو عامل نشان دهنده دوجهی بودن این گویه است. این مسئله به دلایل مختلفی می‌تواند برای یک گویه پیش بیاید. یکی از آنها اشتراک مفهومی است که گویه در دو مولفه مذکور دارد. مسئله دیگر ممکن است به همبستگی شدید گویه با حداقل یکی از گویه‌ها برای هر مولفه است. به هر ترتیب، با توجه به اینکه تیم تحقیق به دنبال تدوین ابزار معتبر با حداکثر شفافیت و تمایز در ساختار عاملی آن بود، تصمیم گرفته شد که این گویه نیز از ابزار حذف

شود و در نهایت تعداد سوالات باقیمانده ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی به ۲۲ گویه تقلیل یافت. در ادامه کشف ساختار عاملی ابزار، مجدداً تحلیل عاملی اکتشافی اجرا شد که نشان از یک ساختار سه عاملی کاملاً مشخص و متمایز می‌داد. مقدار آماره KMO برای کفایت نمونه‌گیری مقدار ۰/۸۲۰ بوده و سه عامل جمعاً در حدود ۷۷/۵۱ درصد واریانس را تبیین کردند. نمودار سنگریزه در زیر تعداد عوامل معنی دار استخراج شده را نشان می‌دهد که عوامل معنی دار که دارای مقدار ویژه بالای یک هستند، به عنوان عوامل معنی دار لحاظ شده است. مقدار ویژه این سه عامل در شکل ۱ آمده است.

پس از نهایی کردن ساختار عاملی ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی، در مرحله بعد به بررسی سازگاری درونی سوالات هر عامل (پایایی ابزار) و اعتبار (روایی ابزار) پرداخته شده است. در این مرحله یک نمونه ۲۰۰ تایی مجدداً از جامعه آماری اتخاذ گردید. به منظور بررسی سازگاری درونی سوالات هر عامل و همچنین پایایی کل ابزار، ضریب آلفای کرونباخ برای سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی محاسبه شد که نتایج آن در جدول ۳ آمده است. همانطور که ملاحظه می‌شود، ضریب آلفای کرونباخ همه مولفه‌ها و کل ابزار بالای ۰/۷ بوده و نشان می‌دهد ابزار کل و همچنین زیر ابزارهای سه گانه آن، دارای پایایی مناسبی هستند.

در ادامه فرآیند برای تایید روایی ساختاری ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی از روش تحلیل عاملی تاییدی در نرم افزار AMOS نسخه ۲۵ استفاده شد. یافته‌ها نشان داد. میزان بارهای عاملی (روایی سازه) همه مولفه‌ها بالای ۰/۶ بوده و نشان از روایی خوب ابزار دارند.

مقدار شاخص کای دوی-نسی یعنی χ^2/df کمتر از ۳ و مقادیر شاخص برازش اصلاح شده (AGFI) و شاخص برازش تطبیقی (CFI) نیز بالای ۰/۹ بودند. همچنین مقدار ریشه میانگین مربعات خطا (RMSEA) نیز کوچکتر از ۰/۱ بود. همچنین آماره تطبیقی توکر-لوییس (TLI) و شاخص برازش نسبی (RFI) نیز بالاتر از ۰/۹ بودند. آماره شاخص هولتر برای مقدار نمونه بحرانی نیز ۲۱۱ بود که با توجه به اینکه در این مرحله ۲۱۵ نمونه انتخاب شده است، نشان دهنده کفایت نمونه برای انجام تحلیل عاملی است. بر اساس یافته‌های جدول ۴، از نظر همه معیارهای برازش، ساختار عاملی ابزار مورد نظر، برازش خوبی با داده‌های کمی (جامعه آماری) دارد. و لذا در کل می‌توان گفت که این ابزار از لحاظ

سوالات ابزار یا مولفه های آن) و n تعداد سوالات برای کل ابزار یا برای مولفه های آن است. همانطور که در جدول ۵ ملاحظه می شود، میانگین درصدی کل ابزار و مولفه های آن در نمونه مورد بررسی کمتر از ۵۰ درصد است و نشان می دهد که میزان سواد سلامت رسانه ای در نمونه مذکور کمتر از حد متوسط است و نیازمند برنامه ریزی و سیاست گذاری نهادهای مربوطه برای ارتقای سطح سواد رسانه ای سلامت است.

اعتبار (روایی) از تبیین (برازش) خوبی با داده های جامعه آماری دارد. در پایان سطح سواد سلامت نمونه آماری (کل ابزار و مولفه های سه گانه) آن محاسبه شد (جدول ۵). در این بخش میزان سواد سلامت رسانه ای ابزار و مولفه های آن از نمره ۱۰۰ و با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد:

$$P = \frac{S}{n} \times 20$$

در این فرمول P نمره درصدی و S نمره خام (مجموع نمرات

جدول ۱: شاخص روایی محتوای پرسشنامه توسط نسبت روایی محتوا CVR و شاخص روایی محتوا CVI ،

CVR	CVI	
۰/۷۳	۰/۸۶	Q1
۰/۸۶	۰/۸۶	Q2
۱	۰/۸۶	Q3
۰/۷۳	۰/۸۱	Q4
۰/۶۱	۰/۸۱	Q5
۰/۷۳	۰/۸۳	Q6
۰/۸۶	۰/۹۳	Q7
۱	۱	Q8
۰/۸۶	۰/۸۶	Q9
۰/۸۶	۰/۸۶	Q10
۰/۸۶	۰/۸۶	Q11
۱	۰/۹۳	Q12
۰/۷۳	۰/۸۱	Q13
۰/۸۶	۰/۸۱	Q14
۱	۱	Q15
۰/۸۶	۰/۸۶	Q16
۰/۸۳	۰/۹۳	Q17
۱	۰/۹۳	Q18
۰/۷۳	۰/۸۱	Q19
۰/۸	۰/۸۶	Q20
۰/۹۳	۱	Q21
۰/۸۶	۰/۹۳	Q22

جدول ۲: ماتریس بارهای عاملی چرخش یافته ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی

شماره سوال	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم
۱	۰/۸۵۳	۰/۴۱۸	۰/۲۸۳
۲	۰/۸۵۲	۰/۴۱۸	۰/۲۸۳
۳	۰/۸۴۲	۰/۴۱۱	۰/۱۸۰
۴	۰/۸۳۸	۰/۴۳۰	۰/۳۱۱
۵	۰/۸۳۷	۰/۴۰۳	۰/۳۹۸
۶	۰/۷۷۲	۰/۲۳۰	۰/۳۰۴
۷	۰/۷۶۵	۰/۲۶۹	۰/۳۲۵
۸	۰/۷۲۰	۰/۰۳۴	۰/۰۸۸
۹	۰/۶۵۴	۰/۱۱۱	۰/۴۴۸
۱۰	۰/۱۴۴	۰/۸۸۲	۰/۱۷۲
۱۱	۰/۲۹۹	۰/۸۷۵	۰/۱۵۸
۱۲	۰/۱۶۸	۰/۸۶۱	۰/۰۲۴
۱۳	۰/۲۰۹	۰/۸۳۱	۰/۰۶۲
۱۴	۰/۲۴۹	۰/۸۱۵	۰/۱۶۸
۱۵	۰/۲۰۰	۰/۶۱۹	۰/۰۴۱
۱۶	۰/۴۴۲	۰/۶۰۷	۰/۱۵۷
۱۷	۰/۳۱۰	۰/۱۲۰	۰/۸۱۵
۱۸	۰/۴۳۱	۰/۲۵۰	۰/۸۰۹
۱۹	۰/۴۳۱	۰/۲۵۰	۰/۸۰۹
۲۰	۰/۴۱۷	۰/۰۷۹	۰/۷۹۹
۲۱	۰/۱۶۸	۰/۰۱۳	۰/۷۹۴
۲۲	۰/۰۲۰	۰/۰۳۳	۰/۷۶۲

سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی

جدول ۳: ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای تک تک مولفه های الگوی برازش شده

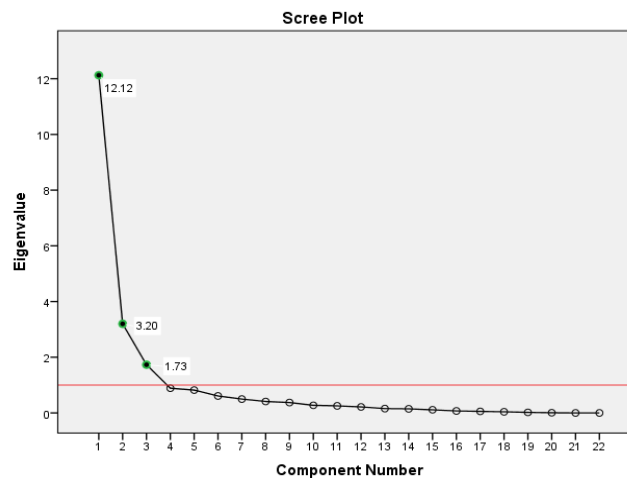
ضریب آلفای کرونباخ	پایایی کل ابزار
۰/۹۶۸	تشخیص تأثیر محتوای رسانه بر سلامت
۰/۹۲۲	تحلیل انتقادی محتوای مرتبط با سلامت در رسانه
۰/۹۱۷	واکنش نسبت به محتوای رسانه

جدول ۴: شاخص های نیکویی برازش ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی

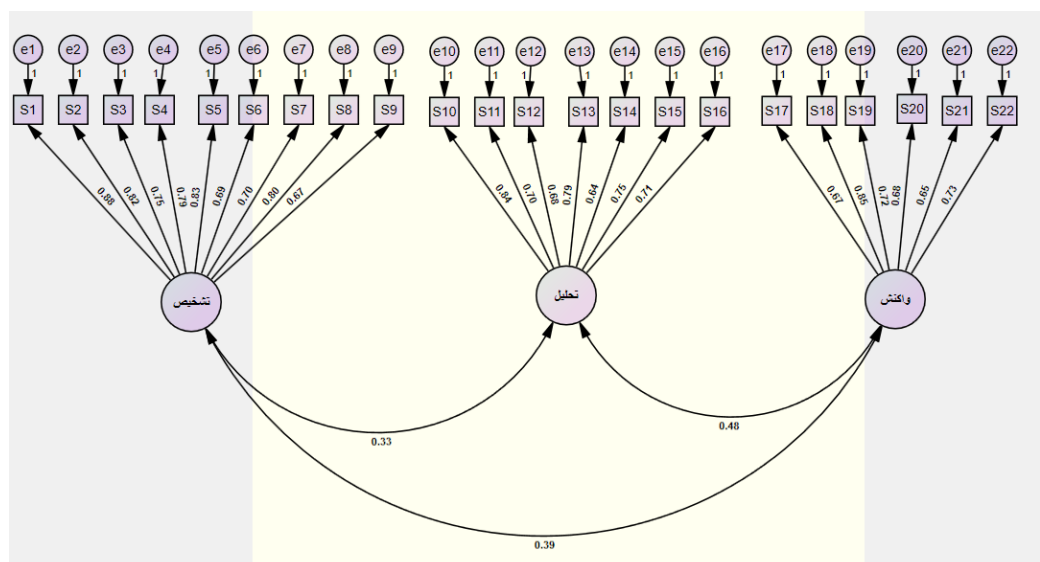
برآورد آماره	
۲/۱۳	نسبت مجذور خی به درجه آزادی (CMIN/DF)
۰/۰۴	شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMSEA)
۰/۹۱	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI)
۰/۹۳	شاخص برازش تطبیقی (CFI)
۰/۹۰	شاخص برازش توکر-لویس (TLI)
۰/۹۲	شاخص برازش نسبی (RFI)

جدول ۵: میانگین درصدی کل و مولفه های ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی

نام مولفه	کل ابزار	تشخیص تأثیر محتوای رسانه	تحلیل انتقادی محتوای مرتبط با سلامت	واکنش نسبت به محتوا
میانگین	۴۳/۳	۴۸/۶	۳۷/۱	۴۴/۳

شکل ۱: نمودار سنگریزه (برش) برای تعیین تعداد زیرابزار های معنی دار استخراج شده

شکل ۲: نمودار خروجی تحلیل عاملی در نرم افزار Amos

بحث و نتیجه گیری

انتقادی نسبت به محتوای رسانه» می باشد. نتایج تحلیل عاملی تاییدی نیز نشان داد که بارهای عاملی همه شاخص ها بالاتر از ۰/۳ بود. شاخص های نیکویی برازش نیز نشان داد که ابزار تدوین استخراج شده، برازش مناسبی با داده های جامعه آماری دارد. در نهایت می توان گفت لزوم توجه یکپارچه و سیستمی به همه ابعاد سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی در مدارس متوسطه دوم شهر تهران الزامی بوده و باعث توسعه متوازن، هماهنگ، یکپارچه و اثربخش سلامت رسانه ای در مدارس مذکور است تا بتوان شاهد ارتقاء، شکوفایی و بلوغ مدارس متوسطه دوم در حوزه سواد سلامت رسانه ای انتقادی باشد. کاربرد عملی این پژوهش برای نظام

همانطور که مشاهده می شود ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی تدوین شده برای دانش آموزان مدارس متوسطه دوم شهر تهران شامل ۳ مولفه کاملاً متمایز تحت عناوین «تشخیص تأثیر محتوای رسانه بر سلامت»، «تحلیل انتقادی محتوای مرتبط با سلامت در رسانه» و «واکنش انتقادی نسبت به محتوای رسانه» می باشد. ابزار تدوین شده از پایایی مناسبی (۰/۷۸) برخوردار بود. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که این ابزار دارای ساختار عاملی با سه عامل «تشخیص تأثیر محتوای رسانه بر سلامت»، «تحلیل انتقادی محتوای مرتبط با سلامت در رسانه» و «واکنش

این یافته متناسب با پژوهش های چن و همکاران (۲۰۲۰) است. در نهایت نیز پیشنهاد می شود که نتایج این تحقیق جهت توسعه فرآیند سنجش سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی در مدارس متوسطه دوم در سطح عملیاتی به کار گرفته شود تا بتوان شاهد ارتقاء، شکوفایی و بلوغ مدارس در حوزه پیشرفت دانش آموزان باشیم.

سهم نویسندگان

ابوالقاسم رئیسی نافچی: طراحی و اجرا مطالعه و نگارش مقاله
ابوالفضل دانایی: نظارت در طراحی، اجرای مطالعه و نگارش مقاله
محمد زرگر: مشارکت در طراحی مطالعه و نگارش مقاله

منابع

1. Labas D, Males D. Adolescent perception of electronic media ethical values in the context of sociode-mographic characteristics and media literacy. *Nova Pristnost* 2017; 15: 211-230
2. Chen Y, Porter KJ, You W, Estabrooks P, Zoellner JM. A health/media literacy intervention improves adults' interpretations of sugar-sweetened beverage advertising. *Journal of Media Literacy Education* 2020; 12: 70-83
3. De Leeuw E. The Political Ecosystems of health literacies. *Health Promotion International* 2012; 27: 1-4
4. Domanska A. Do adolescents understand the items of the European Health Literacy Survey Questionnaire (HLS-EU-Q47)-German version? Findings from cognitive interviews of the project "Measurement of Health Literacy among Adolescents" (MOHLAA) in Germany. *Archives of Public Health* 2018; 76:7-12
5. Jafari A, Peyman N. Application of theories/models of health education and promotion in Health Literacy research: a systematic review. *Journal of Health Literacy* 2018; 3: 124-136 [In Persian]
6. Nasiri B, Bakhshi B, Hashemi M. The importance of media literacy education in the 21st century. *Media Studies* 2012; 1: 149-158 [In Persian]
7. Driessnack M, Chung S, Perkhounkova E, Hein M. Using the "newest vital sign" to assess health literacy in children. *The Journal of Pediatric Health Care* 2014; 28: 165-71
8. Tehrani H. Media Health Literacy. *Journal of Health Literacy* 2016; 1: 141-146. [In Persian]
9. Chinn D. Critical Health Literacy: a Review and Critical Analysis. *Social Science and Medicine* 2011; 73: 60-67
10. Higgins JW, Begoray D. Exploring the Borderlands between Media and Health: Conceptualizing 'Critical

آموزشی کشور چه در مدارس و چه در دانشگاه و همچنین برای معلمان و مدیران و معاونان و خود دانش آموزان منافی را به دنبال دارد که از مهم ترین آن ها می شود به؛ افزایش رفتارهای سوادآموزی دانش آموزان با افزایش سواد سلامت، استفاده از طراحی و عملکرد مداخلات آموزشی برای توانمندسازی دانش آموزان در زمینه سواد سلامت، ارتقاء سطح آموزشی کشور، افزایش آگاهی و دانش سواد سلامت در برخورد با محتوا رسانه ها، تقویت تفکر انتقادی و ایجاد روحیه منتقدانه در برخورد با موضوعات، ایجاد جامعه سلامت محور و افزایش وضعیت سلامت جامعه اشاره کرد.

- Media Health Literacy'. *Journal of Media Literacy Education* 2012; 4: 136-148
11. Berkman N, Davis T, McCormack L. Health literacy: what is it? *Journal of Health Communication* 2010; 15: 9-19
 12. Khodabandeh M, Maleki Avarasin S, Nikniaz L. The Relationship between Health Literacy, Perceived self-efficacy and Self-care Performance of Female Senior High School Students in Health Promoting Schools of Miyaneh, 2016-2017. *Journal of Health Literacy* 2017; 2: 164-176 [In Persian]
 13. Qadian Anarmarzi F. The role of media literacy on women's health literacy in cyberspace use. *Journal of Applied Studies in Social Sciences and Sociology* 2019; 2: 1-12 [In Persian]
 14. Waezi Mm Niknami Sh, Haidarnia A, Goodarzi A. The effect of iron deficiency anemia media education package on health literacy of high school girls in Chabahar city. *Military Surveillance Sciences* 2018; 5: 156-162 [In Persian]
 15. Dehghankar L, Panahi R, Yekefallah L, Hosseini N, Hasannia E. The study of health literacy and its related factors among female students at high schools in Qazvin. *Journal of Health Literacy* 2019; 4: 18-26 [In Persian]
 16. Sarmad Z, bazargan A, Hejazi A. Research Methods in Behavioral Sciences. 1st Edition Samat Publications: Tehran, 2020 [In Persian]
 17. Klein p. An easy guide to factor analysis. Translated by Seyyed Jalaluddin Sadr Sadat and Asghar Minaei. 1st Edition Samat Publications: Tehran, 2016 [In Persian]
 18. Farasatkah M. Qualitative research methodology in social sciences with emphasis on basic theory (Grounded Theory, GMT). Tehran, 1st Edition, Agah Publications: Tehran, 2016 [In Persian]